

Проказюк О.В.

РОЛЬ ТА МІСЦЕ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Висвітлено сутність фінансової безпеки держави та окреслено її складові. Аргументовано, що серед структурних елементів в загальній системі фінансової безпеки провідне місце займає – бюджетна безпека. Обґрунтовано підходи до трактування поняття «бюджетна безпека» та уточнено визначення зазначеної дефініції. Окреслено основні проблеми бюджетної безпеки, джерела загроз, і – відповідно, ризики бюджетної безпеки. Ідентифіковано ряд чинників, які впливають на ефективність бюджетної безпеки держави.

***Ключові слова:** фінансова безпека держави, бюджетна безпека держави, об'єкт бюджетної безпеки, суб'єкти бюджетної безпеки, загрози бюджетній безпеці.*

Проказюк О.В.

БЮДЖЕТНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА: СУЩНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ УГРОЗЫ

Освещены сущность финансовой безопасности государства и очерчены ее составляющие. Аргументировано, что среди структурных элементов в общей системе финансовой безопасности ведущее место занимает - бюджетная безопасность. Обоснованы подходы к трактовке понятия «бюджетная безопасность» и уточнено определение указанной дефиниции. Определены основные проблемы бюджетной безопасности, источники угроз, и - соответственно, риски бюджетной безопасности. Идентифицированы ряд факторов, которые влияют на эффективность бюджетной безопасности государства.

***Ключевые слова:** финансовая безопасность государства, бюджетная безопасность государства, объект бюджетной безопасности, субъекты*

Prokaziuk O.V.

BUDGETARY SAFETY OF THE STATE: ESSENCE AND BASIC THREATS

The article deals with the essence of financial security and outlines its components. There are arguments that budget security has the essential part among the structural elements of a common financial system. Approaches were made to show the interpretation of the concept of "security budget" and clarified the meaning of that definition. The basic problem of budget security were shown threats, and as a result risks of budgetary security too. A number of factors which influences on the effectiveness of budget security, was identified.

Keywords: financial security, state budget security, the object of budget security, subjects of budget security, risks of budget security.

В умовах ринкової трансформації економіки важливого значення набуває фінансова безпека держави, яка характеризується таким станом фінансової системи, який забезпечував би державу необхідним обсягом фінансових ресурсів, необхідних для виконання покладених на неї функцій і завдань та забезпечував би захист національних інтересів. Тобто фінансова система повинна мати так званій «запас міцності» на випадок непередбачуваних обставин, щоб державні органи мали можливість своєчасно відреагувати на потенційні загрози та мінімізувати їх негативні наслідки.

Фінансову безпеку можна розглядати як окремий елемент економічної безпеки держави і як фундаментальну основу її національної безпеки в цілому. Водночас вона представляє собою умови стійкого функціонування фінансової системи держави, забезпечуючи стабільність всіх процесів, які відбуваються в ній, де створюються фінансові умови необхідні для соціально-економічної і фінансової стабільності розвитку держави,

збереження цілісності та єдності фінансової системи та подолання різного роду загроз у фінансовій сфері.

На сьогоднішній день фінансові можливості держави є достатньо обмежені, у зв'язку з неможливістю генерувати необхідного обсягу фінансових ресурсів і високої залежності від зовнішніх кредиторів.

Проблемам сутності та забезпечення фінансової безпеки держави присвячено низку праць вітчизняних та іноземних науковців. Огляд визначень поняття «фінансова безпека держави» продемонстровано в табл. 1.

Аналіз основних визначень дефініції «фінансова безпека» дозволив виділити декілька підходів до трактування окресленого поняття, а саме:

- 1) як певний стан фінансової системи (грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової) [1; 3-5; 7; 10];
- 2) як стан захищеності фінансових інтересів держави [6; 9; 11; 15];
- 3) як основна умова здійснення самостійної фінансової політики [12; 13];
- 4) як критерій незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України [2; 14];
- 5) як сукупність взаємопов'язаних підсистем безпеки, які відображають особливості функціонування фінансової системи держави [8].

Таблиця 1

Огляд визначень поняття «фінансова безпека держави»

Визначення	Джерело
«фінансова безпека - це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни»	Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [1]
«фінансова безпека – важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золото-валютних резервів»	Барановський О.І. [2, с. 28]
«фінансова безпека держави, це такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання»	Мунтіян В. І. [3, с. 126]

«фінансова безпека держави - такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання»	Шлемко В. Т. [4, с. 12]
«фінансова безпека являється частиною економічної і національної безпеки. Це такий стан фінансово-банківської системи, при якому держава може при визначених межах гарантувати економічні умови функціонування державних установ та ринкових інститутів»	Галочкина О. А. [5]
«фінансова безпека - це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань»	Концепція економічної безпеки України [6]
«фінансова безпека - це такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток»	Єрмошенко М. М. [7, с. 33-34]
«фінансова безпека – це сукупність взаємопов'язаних підсистем безпеки, які відображають функціонування окремих сфер фінансової системи держави»	Медведкіна Є.О. [8, с. 250]
«фінансова безпека держави – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберегти від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань»	Сухоруков А.І., Ладюк О.Д. [9]
«під фінансовою безпекою слід розуміти стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової системи, який характеризується спроможністю держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів»	Губський Б.В. [10]
«фінансова безпека - це стан захищеності життєво важливих фінансових інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз у фінансовій сфері, що забезпечується організаційно-правовими, науково-технічними та іншими засобами»	Дмитренко Е.С. [11, с.53-56]
«фінансова безпека держави – це основна умова здійснювати самостійну фінансово-економічну політику у відповідності до своїх національних інтересів через забезпечення стійкості	Довжикова І.В. [12, с. 182-183]

економічного розвитку держави і платіжно-розрахункової системи, нейтралізацію дії світових фінансових криз, навмисних дій іноземних держав, світових транснаціональних компаній, субдержавних угруповань, тіньових структур на національну економічну та соціально-політичну систему; запобігання крупномасштабного відтоку капіталу за кордон та його відтоку з реального сектора економіки і конфліктів між владою різних рівнів з приводу розподілу і використання ресурсів національної бюджетної системи; залучення і використання найбільш оптимальних для економіки країни засобів іноземних запозичень; попередження злочинів та адміністративних правопорушень в фінансових правовідносинах»	
«фінансова безпека – це здійснення самостійної фінансової політики, спрямованої на збереження та зміцнення національної фінансової системи»	Куряков С. В. [13]
«фінансова безпека держави – це важлива складова економічної безпеки, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери»	Нечипорук Л.В. [14, с. 286]
«під фінансовою безпекою слід розуміти такий стан захищеності інтересів держави, який забезпечує ефективне функціонування бюджетно-податкової, грошово-кредитної, валютної, банківської системи та гарантує оптимальне співвідношення внутрішнього та зовнішнього боргу України, стабільність національної грошової одиниці, економічне зростання та своєчасне виконання державою своїх фінансових зобов'язань»	Тимошенко О.В. [15, с. 155]

Джерело : сформовано автором на основі проведених досліджень

Водночас, слід зазначити, що фінансова безпека держави є складною багаторівневою системою. Рівні фінансової безпеки відображено на рис. 1.

Всі зазначені рівні об'єднані складною системою взаємозв'язків: по вертикалі (між різними рівнями), так і в межах одного рівня – горизонтальними зв'язками. Вертикальні та горизонтальні зв'язки свідчать про тісну взаємодію всіх рівнів, які засновані на прагненні реалізувати цілі і завдання за допомогою певних механізмів реалізації.

Суб'єктами забезпечення фінансової безпеки України є усі її фінансові агенти в межах їх функцій та ролі у фінансових потоках (від держави до приватних осіб). Зазвичай інтереси суб'єктів фінансової безпеки є суперечливими, що обумовлено як об'єктивними так і суб'єктивними причинами. Об'єктивна причина зводиться до того, що різним суб'єктам в процесі своєї діяльності вдається акумулювати різні за об'ємами фінансові потоки. Хоча мета їх діяльності одна – максимізація доходу та мінімізація негативних наслідків ризиків своєї діяльності. Суб'єктивна причина

проявляться через нерозвинутість економічної та фінансової систем, що призводить до перекосів в сторону одних суб'єктів і протидії з боку інших суб'єктів. Тому основною метою забезпечення фінансової безпеки є збалансування інтересів різних суб'єктів.

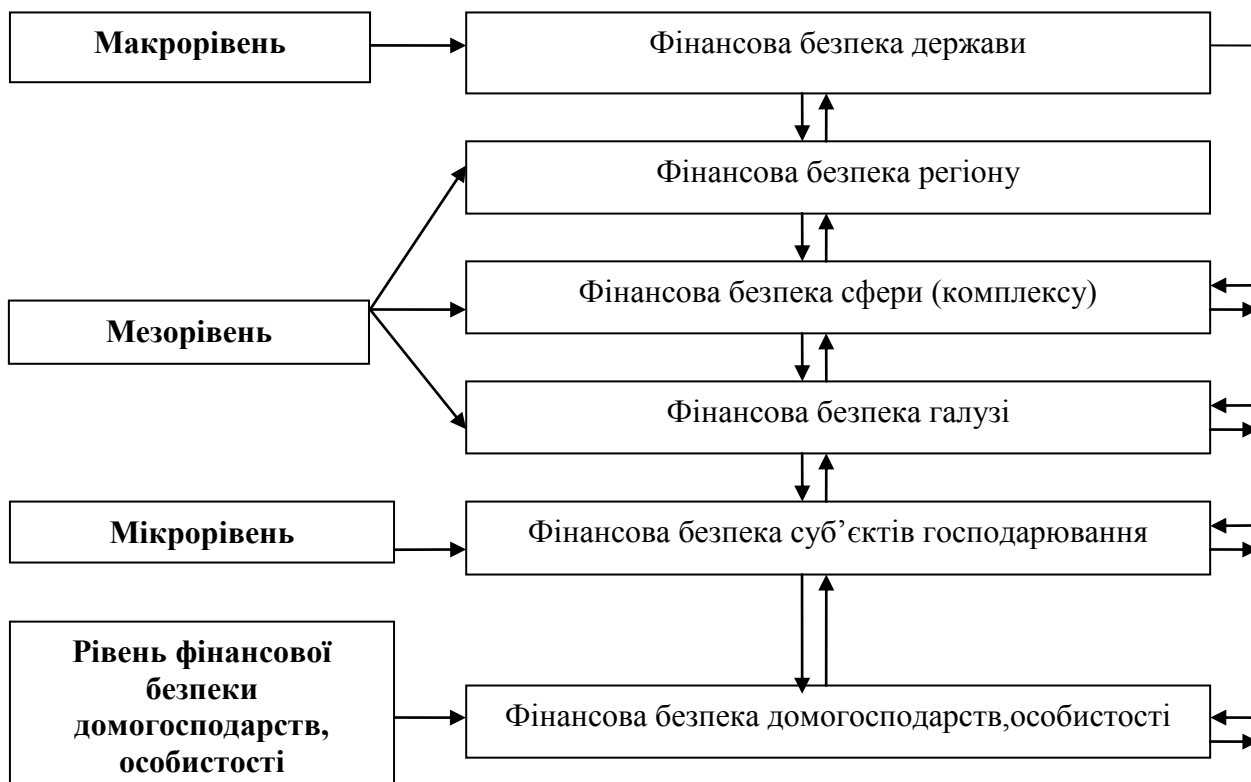

Рис. 1 Рівні фінансової безпеки

Джерело : сформовано автором

Сферою виникнення та функціонування фінансів є економічні відносини, пов'язана з розподілом та перерозподілом валового внутрішнього продукту (ВВП). Враховуючи цю обставину, фінансову безпеку держави варто охарактеризувати як здатність протистояти загрозам, які можуть виникнути в процесі розподілу та перерозподілу ВВП на різних рівнях фінансової безпеки: макро-, мезо-, мікро- та рівні домогосподарств, особистості.

Такий підхід дає змогу виокремити основні об'єкти фінансової безпеки: на стадії розподілу ВВП – прибуток юридичних осіб, доходи фізичних осіб (заробітна плата та інші), прибуток державною сектору, а також непрямі

податки; на стадії перерозподілу ВВП – загальнодержавні, регіональні, відомчі й корпоративні фонди фінансових ресурсів (рис. 2) [16, с. 96].

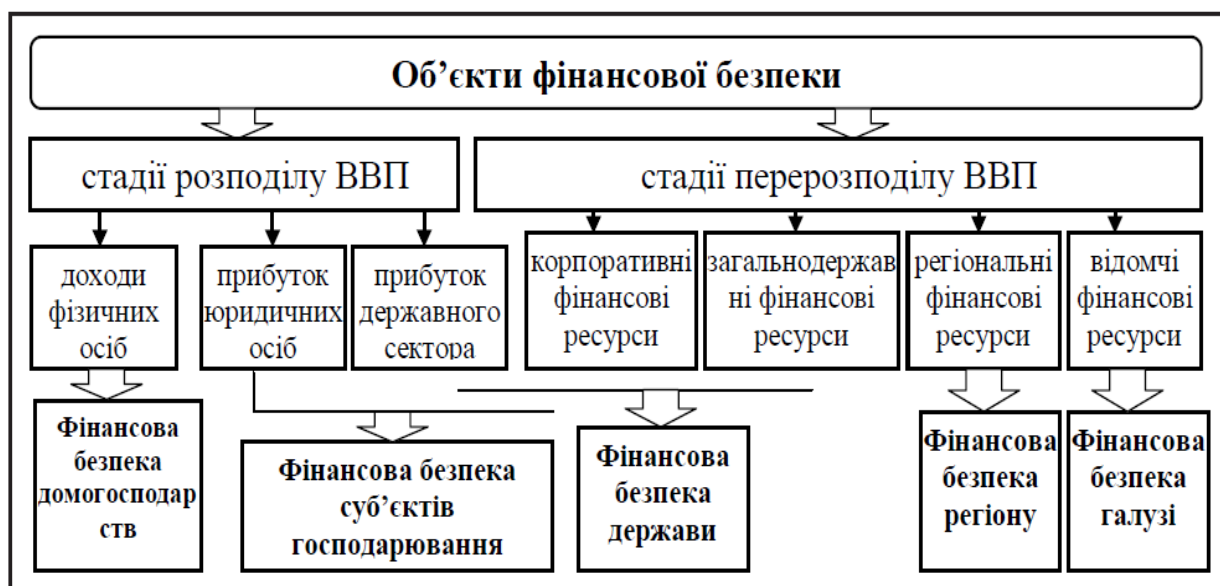

Рис. 2 Об'єкти фінансової безпеки [16, с. 97]

Детальний аналіз напрацювань науковців у сфері фінансової безпеки дозволив зробити висновок, що фінансова безпека держави включає ряд підсистем (табл. 2)

Таблиця 2

Структуризація фінансової безпеки держави

Автор та джерело	Складові фінансової безпеки
Комарницький І., Франів І., Комарницький Б. [17, с. 25]	бюджетна, валютна, інфляційна, інвестиційна, кредитна безпека
Юрій С., Федосов В. [18]	бюджетна, податкова, банківська, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна, фінансова безпека страхового та фінансового ринку
Медведкіна Є. [8, с. 250]	бюджетна, податкова, боргова безпека, фінансова безпека банківської системи, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна, фінансова безпека страхового та фінансового ринку
Музика-Стефанчук О. [13, с. 83]	бюджетна, валютна, грошово-кредитна, податкова, боргова, безпека страхового та фінансового ринків
Барановський О. [2, с.28]	бюджетна, інвестиційна, безпека страхового ринку та фондової системи, грошово-кредитна,

	банківського сектору, валютна, інфляційна, боргова, розрахункова, митно-тарифна, безпека системи ціноутворення.
Сухоруков А., Ладюк О. [9]	бюджетна, податкова та грошово-кредитна безпека
Цвілій-Букланова А. [19, с.14]	бюджетна, податкова, валютно-грошова, банківська
Мазаракі А., Корольчук О., Мельник Т. [20, с.17]	бюджетна, валютна, грошово-кредитна, боргова та безпека фондового ринку
Губський Б.В. [10]	фінансова, грошово-кредитна, валютна, банківська, бюджетна, податкова системи
Гурьянова Л.С., Непомнящий В. [21, с 234]	Бюджетна, боргова, інвестиційна, банківської системи, ринку страхових послуг, фондового ринку, інфляційна, валютна
Довжикова І.В. [12, с. 182]	бюджетна, податкова, кредитно-банківської системи, фінансово-грошового обігу, інвестиційна, інфляційно-цінова, фондового ринку, валютна
Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [1]	банківська, небанківського фінансового сектору, боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна

Джерело : сформовано на основі проведених досліджень

Серед наукових публікацій, що стосуються складових фінансової безпеки, практично усі науковці виокремлюють бюджетну, інвестиційну та грошово-кредитну [2; 8; 9; 10; 12; 17; 18]. В окремих працях акцентується увага на борговій, податковій безпеці, фондового та страхового ринку [2; 9; 13; 20; 21].

Тому, вважаємо, що серед структурних елементів в загальній системі фінансової безпеки провідне місце займає – бюджетна безпека. Це можна пояснити тим, що бюджет виступає інструментом забезпечення та регулювання соціально-економічного розвитку держави і є одним з дієвих важелів макроекономічної стабілізації (рис. 3).

Рис. 3 Роль бюджету в соціально-економічному розвитку держави

Джерело : сформовано на основі проведених досліджень

Бюджет як категорію можна розглядати з різних сторін:

– як централізований фонд фінансових ресурсів, який виникає внаслідок певних відносин, що складаються між усіма членами суспільства. Цей фонд є матеріальною базою для фінансування функцій держави, реалізації її фінансової політики. Тобто бюджет виступає інструментом, за допомогою якого держава виконує покладені на неї функції та завдання: розподіляє закумульовані фінансові ресурси між територіями, галузями, верствами населення та контролю їх використання. Основними званнями при цьому виступають – підвищення рівня централізації ВВП до бюджету та

вирівнювання державних потреб з можливостями;

– за формою прояву бюджет є фінансовим планом держави і являє собою розпис доходів і видатків. Він відображає склад і структуру доходів і видатків, а також їх розподіл між різними рівнями бюджетної системи. З метою підвищення соціально-економічного розвитку держави повинні реалізовуватися такі завдання як: збалансування бюджетів всіх рівнів; усунення бюджетної розбалансованості; оптимізація рівня бюджетного дефіциту та визначення джерел його фінансування; створення ефективної системи міжбюджетних відносин; удосконалення системи державного фінансового контролю;

– як інструмент макроекономічного регулювання. Тобто через податки (систему оподаткування) і видатки (бюджетне фінансування) держава регулює соціально-економічний розвиток держави, враховуючи інтереси різних суб'єктів;

– як макроекономічний стабілізатор – забезпечує стабілізацію соціально-економічного розвитку держави через формування резервного фонду задля фінансування непередбачуваних видатків, які не носять постійний характер.

Тобто бюджет є необхідним елементом забезпечення бюджетної безпеки.

Проаналізувавши погляди науковців на трактування дефініції «бюджетна безпека держави», окреслюємо такі підходи до його трактування:

- як стан забезпечення платоспроможності держави;
- як фінансові умови, виражені у обсягах бюджетних ресурсів і принципах їх формування та розподілу;
- як державна політика, орієнтована на реалізацію національних економічних інтересів країни;
- як співвідношення параметрів формування бюджетних коштів та сумарних потреб одержувачів цих коштів;
- як рівень виконання державою своїх функцій з врахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевого бюджетів;

- як процес розробки, прийняття і контролю (моніторингу) виконання бюджету;

- як ступінь збалансування бюджету.

Враховуючи ці обставини, вважаємо за необхідне дещо уточнити визначення зазначеної дефініції. Під бюджетною безпекою ми розуміємо стан бюджетної системи, який характеризується збалансованістю доходів і видатків державного і місцевого бюджетів, високим рівнем ліквідності активів, наявністю грошових валютних та інших резервів, які здатні забезпечити стабільність національної економіки.

Список використаних джерел

1. Наказ № 1277 : за станом на 29 жовтня 2013 року «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» / Міністерства економічного розвитку і торгівлі України http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

2. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): [монографія] / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.

3. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : [монографія] / В. І. Мунтіян. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 462 с.

4. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

5. Галочкина О. А. Проблемы обеспечения финансовой безопасности [Електронний ресурс] // Социально- экономические проблемы развития России и процессы глобализации: потенциал возможного. Сб. науч. тр. — Спб: Институт бизнеса и права, 2007. — Режим доступа : <http://www.ibl.ru/konf/061207/55.html>.

6. Концепція економічної безпеки України / [кер. проекту В. М. Геєць]; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – К. : Логос, 1999. – 56 с.

7. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко.– К. : КНЕУ, 2001. – 312 с.

8. Медведкіна Є.О. Теоретико-методологічні засади забезпечення фінансової безпеки національних економік / Є.О. Медведкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2011_1/tom1/249.pdf.

9. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави: [навч. посібн.] / А.І.Сухоруков, О.Д.Ладюк. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.

10. Губський Б.В. Економічна безпека держави: методологія виміру,

стан і стратегія забезпечення. – К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 121 с.

11. Дмитренко Э.С. Теория финансовой безопасности как составная финансово-правовой доктрины государства / Э.С. Дмитренко // Финансово-правовая доктрина постсоциалистического государства. Выпуск 1. – Черновцы: Рута, 2003. – С. 53-56.

12. Должикова И.В. Обеспечение финансовой безопасности региона / И.В. Должикова : [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/obespechenie-finansovoy-bezopasnosti-regiona>.

13. Куряков С. В. Характеристика финансовой безопасности / С. В. Куряков // Тенденции развития экономики России : сборник научных трудов. — Саратов : СГУ, 2001 — С. 25–32.

14. Нечипорук Л. В. Посилення загроз фінансовій безпеці держави в умовах фінансової глобалізації / Л. В. Нечипорук // Збірник наукових праць НУДПСУ. – 2012. – № 1. – С. 281 – 298.

15. Тимошенко О.В. Основні напрями зміцнення фінансової безпеки держави / О.В. Тимошенко // Проблеми економіки. – 2014. – №2. – С. 154-160.

16. Коваль Л.П. Понятійно-категоріальний апарат дослідження фінансової безпеки / Л.П. Коваль // Фінансовий простір. – 2013. – №3 (11). – С. 95-100.

17. Комарницький І. М. Сутність і шляхи забезпечення фінансової безпеки держави / Комарницький І. М., Франів І. А., Комарницький Б. М. // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – №2 (49). – 2010. – С. 22-28.

18. Финансы: [підручник]. / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін. ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.

19. Цвилий-Букланова А. А. Наорговий контроль в системі забезпечення податкової безпеки держави : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юр. наук. : спец. 12. 00. 14 – «Административное право, финансовое право, информационное право» / А. А. Цвилій-Букланова. – Челябинск, 2011. – 32 с.

20. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів : [монографія] / А. А. Мазаракі, О. П. Корольчук, Т. М. Мельник та ін; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 718 с.

21. Гурьянова Л.С., Непомнящий В. Концептуальные подходы к моделированию финансовой безопасности государства // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – с. 232-236.

22. Житар М.О. Особливості формування державної фінансової політики в умовах європейської інтеграції України / М.О. Житар, М.О. Кужелєв // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України – 2015. – Вип. 2.

Проказюк Ольга Володимирівна – старший викладач кафедри фінансів Університету ДФС України